

CENZURA

Rara temporum felicitas ubi que velis sentire, et que sentias dicere licet

Etimološki - *censeo, censere* = proceniti imanje, ispitati, proceniti, izreći ocenu, misliti, izraziti mnjenje, glasati za; a takođe i zaključiti, odlučiti, odrediti.

Njome je označavano cenzorstvo u smislu delatnosti, kao i ustanova koja cenzuru vrši, ali je imala i opštije značenje u smislu "strogo ispitivanje".

M. Skamel navodi da je "cenzura jedna od popularnih krilatica našeg vremena, te je, kao i većinu krilatica izuzetno teško možemo definisati... Reč cenzura opisuje naizgled jednostavne, ali u stvarnosti krajnje složene društvene mehanizme, koji su predmet strasnih rasprava u modernom političkom životu, zbog čega je podložna selektivnom definisanju, ili direktnom izvrtanju smisla i pretvaranju u slogan

Pokušaji definisanja

Oksfordski rečnik određuje c. samo kao izvedenicu od reči cenzor i kriptično je opisuje kao "službu ili funkciju cenzora", dok Websterov dodaje ovome i "delovanje cenzora"

Cenzora Oksfordski rečnik definiše kao:

1. Jednog od dvojice sudija u starom Rimu koji je sastavljao popis stanovništva i vodio nadzor nad javnim moralom,
2. Zvaničnika koji je imao dužnost da pregleda knjige, časopise, drame itd., pre objavljivanja, da utvrdi da ne sadrže išta nemoralno, jeretično ili uvredljivo ili štetno za državu,
3. Osobu koja cenzuriše ličnu korespondenciju (u vreme rata),
4. Silu u duši koja potiskuje izvesne elemente u nesvesnom.

Rečnik društvenih nauka - "cenzura označava ograničavanje od strane vlasti (političke, religijske ili druge) svakog javnog izražavanja koje se smatra opasnim za tu vlast ili za politički ili moralni poredak koji ona održava. Može označavati i samoograničavanje, saglasno opšteprihvaćenim javnim stavovima ili grupnom pritisku"

"Čin zabrane ili kontrole knjiga, pozorišnih komada, filmova ili sadržaja drugih medija, ili ideja, vrednosti i verovanja određenih grupa zbog moralne, političke, vojne ili druge neprihvatljivosti. Ova kontrola može biti uvedena interno od strane grupa ili organizacija koje proizvode informacije, ili od spoljnih izvora kao što su vlade, regulatorna tela, ili druge grupe čije funkcije mogu uključivati ovakve aktivnosti"

Sociološka enciklopedija

Prethodni državni nadzor nad štampom, filmom, predavanjima i svim drugim kulturnim i javnim manifestacijama, uz pravo vlasti da zabrani ono što ne želi da se objavljuje, u celosti ili delimično".

Mala prosvetina enciklopedija

" Svako autoritarno ograničavanje i zabrana svakog (bilo od strane političkih, pre svega države, bilo od strane verskih ili drugih institucija) javnog izražavanja, zato što se ono smatra opasnim po vlast, društveni ili moralni poredak. U širem smislu, cenzura može značiti i ograničenje koje sami sebi namećemo iz straha da ne dođemo u sukob sa opšteprihvaćenim pravilima ponašanja, ili pak pod uticajem javnog mnjenja i pritisaka (autocenzura)".

Sociološki leksikon

"Sistematska **kontrola** sadržaja bilo kog sredstva komuniciranja, nekoliko ili svih njih, pomoću ustavnih, sudskih, administrativnih ili čisto fizičkih mera koje direktno ili uz svoju saglasnost nameće sila na vlasti".

Skamel

Dakle, cenzura u užem smislu znači zabranu izražavanja ili komuniciranja. Kao zakonska prisila znači zvaničnu akciju državnih ili paradržavnih organa radi sprečavanja pisanja, objavljivanja, prikazivanja određenih sadržaja, odnosno zabranu njihove distribucije.

z3

Ovaj autor smatra da su za određivanje da li se u jednoj zemlji primenjuje prava cenzura bitni koncept *namere* i *sistematskog* nametanja cenzure.

Ukoliko se radi o sistematskoj kontroli svih sredstava komuniciranja praćenoj nametanjem sistematske propagande može se govoriti o "totalnoj cenzuri".

U slučaju selektivne kontrole radi se o "delimičnoj ili selektivnoj" cenzuri, a gde je ona proizvoljna i nepostojana o "nasumičnoj" koja ima za cilj da zaplaši i ukoči, ali ne i da potpuno ograniči neželjeno izražavanje.

Slide 4

z3

Skamel smatra da cenzuru može, ali i ne mora da prati nasilje, može, ali i ne mora da bude totalna, može, ali i ne mora da uključuje propagandu. Naime, pošto cenzor, pre svega, teži da utiče na mišljenje (ideje) primalaca određenih sadržaja, radi njihovog delovnja (ponašanja) u skladu sa interesima cenzora, odnosno vrednostima koje on utvrđuje, on teži da uspostavi kontrolu nad svim sadržajima. Neodgovarajuće sadržaje cenzor sprečava preventivnim i supresivnim merama (tzv. negativna cenzura), a odgovarajuće populariše ideološim tehnikama propagande (tzv. pozitivna cenzura).

zelimir; 31.3.2013.

Bitni elementi pojma cenzure:

- cenzor,
- poruka (ideja, informacija) čiji je sadržaj neprihvatljiv za cenzora, kao i kontekst u kome se sadržaj nalazi,
- medij preko koga se poruka prenosi,
- primalac i odašiljalac (autor) poruke, tj. recipijent i emitent kao učesnici komunikacijskog procesa,
- akt zabrane, odnosno način sprečavanja širenja poruke

JD2

c e n z o r

država

crkva

društvene grupe
i institucije

pojedinci
roditelji, vaspitači

mase
u prim.
i autor.
sred

javno mnjenje

JD3

p o r u k a

Sadržaj poruke (ideje, informacije) *neprihvatljiv* je za cenzora iz

- političkih,
- moralnih,
- estetskih,
- bezbednosnih razloga,
- radi zaštite opšteg dobra

Osim samog sadržaja, bitan je i **kontekst** u kome se on nalazi, tako da jedan isti sadržaj može biti dopušten u jednom simboličkom okruženju, a zabranjen u drugom komunikacijskom kodu

Slide 6

JD3

Poznat je primer cenzure uz pomoć gomile koju je organizovao aleksandrijski patrijarh Ćirilo. Fanatizovana masa vernika u Aleksandriji linčovala je Hipatiju, ženu koja se bavila neoplatonovskom filozofijom i matematikom, a čije je učenje Ćirilu bilo sumnjivo. Razbesnela masa izvukla je Hipatiju iz jedne crkve, skinula je голу, raščerečila i školjkama sastrugala svo meso s njenih kostiju. Kažu da posle ovoga Aleksandriju više nisu uznemiravali filozofi.

John Doe; 14.11.2005.

JD2

Cenzorska delatnost "grupa za pritisak" naročito je izražena u SAD. Radi se o pripadnicima manjina (političkih, religioznih, rasnih, nacionalnih) koji organizuju bojkote knjiga, predstava i drugih vidova stvaralaštva, nekada čak i fizičke napade na knjižare i slično., pokušavaju da preko političkih i policijskih veza izdejtstvuju zabrane dela. Jedna od najpoznatijih organizacija je NODL (The National Organisation for Decent Literature) čiji su članovi vernici koji instrukcije primaju od zvaničnika Rimske katoličke crkve. Njen cilj je mobilizacija snaga društva protiv lascivne literature koja prete moralnom, socijalnom i nacionalnom životu, posebno zaštita mlađeg dela populacije od ovih uticaja, kao i unapređenje "dobre" literature. Organizacija pravi svoju listu zabranjenih knjiga sa kojom njeni aktivisti upoznaju vlasnike prodavnica i dilere knjiga i prete im bojkotom svih proizvoda, ukoliko ne uklone nepodobne naslove.

John Doe; 14.11.2005.

m e d i j

prenos poruke putem TV, radija, štampe, knjige, plakata, postera, razglednice, fotografije, audio i video kasete, magnetnih disketa, kompjuterskih mreža, javnih predavanja i tribina i na druge načine. Može se odnositi i na određene podatke iz posebnih fondova (baza) podataka koji poseduju određeni stepen tajnosti, na javne skupove i dr

Poruka (ideja, informacija) može biti (delimično) cenzurisana ograničenjem *publike*, odnosno kruga primalaca (npr. zabrana prikazivanja filmova za određeni uzrast, emitovanje emisija u kasnim noćnim satima i sl.).

način sprečavanja

urednik

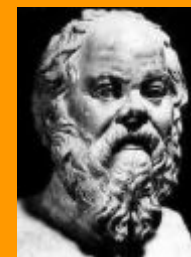
samocenzura

fizička maltretiranja, hapšenja i zatvaranja,
proterivanja),

klasične zabrane pravosudnih organa,

rafinirani metodi političkog i ekonomskog
pritiska.

postoje i kazne koje imaju za cilj da ismeju i
ponize nepodobne autore.

atentat

Slide 8

JD4

Iako se na prvi pogled mo`e u`initi, fizi~ka likvidacija autora nije stvar pro{losti (setimo se samo Sokrata), ve} je i danas praksa nedemokratskih dru{tava. Homeinijeva strela jo{ uvek tra`i pisca "Satanskih stihova", a organizacija "An 19" u svom izve{taju za 1988. navodi vi{e slu~ajeva nestanka novinara koji su otkrivali politi~ke afere, odnosno spregu politike i narkomafije u nekoliko zemalja Latinske Amerike.

John Doe; 14.11.2005.

Istorijska sudbina cenzure

"komponenta dobre vlade"

1000 god

u savremenom društvu, posebno
u očima intelektualaca

nikako nije zanemarljiv broj autora koji se i danas zalažu za cenzuru

- u pojedinim domenima
 - pod zakonom definisanim uslovima,
 - od strane kompetentnih cenzora,
- smatrajući da su koristi od njene primene veće od eventualne štete.

Problem je mnogo složeniji nego što se na prvi pogled čini.

- Postoje li prilike kada sloboda izražavanja služi da se ograniči sloboda izražavanja?
- Trebaju li pornografiju ograničiti ili sasvim zabraniti?
- Ima li država pravo da definiše šta je to buntovnički govor?
- Na koji način treba građanima obezbediti pravo na odgovor medijskim predstavnicima i državi?

Ovo su samo neka od otvorenih pitanja. Svakako da na njih nije moguće dati definitivne i jednoznačne odgovore. Konačno i sama tema demokratije i medija mora ostati uvek otvorena i sporna

Istorijat cenzure

Praktikovana još u staroj Kini, Indiji, Egiptu, Izraelu, Grčkoj i Rimu.

Svaka tiranija u istoriji, kao i svaka oligarhija, teokratija, apsolutna monarhija, ukratko svaka diktatura, odnosno autoritarna vladavina koja upravlja radije silom nego pristankom podanika, negirala je ljudima pravo da slobodno pišu (i misle).

Zavisno od vladalaca i vremena, smenjivali su se periodi liberalizma i konzervativizma, odnosno cenzura je bila nekad više, a nekad manje drastična. U pojedinim istorijskim periodima preovladavala je religijska jeres, u drugim politička pravovernost, a u trećim pitanja u vezi morala.

213. godine p.n.e. jedan od najčuvenijih kineskih careva Cin Či Hvangti pogubio 460 sledbenika Konfučija, naredivši da se živi zakopaju, i pokušao da uništi svu postojeću literaturu, izuzev knjiga koje se bave medicinom, poljoprivredom i naukom

Pod udar cenzura u demokratskoj Atini došli su Sokrat, Eshil, Euripid. Aristofan, Arhiloh i drugi, a opravdavali su je i mnogi filozofi klasičnog i helenističkog perioda.

Kao sistematska društvena praksa javlja se, faktički u starom Rimu, gde je 443. godine pne osnovana služba cenzure. Rimska cenzura je usmerena više na javno ponašanje nego na samo mišljenje.

Praksa cenzure na evropskom kontinentu najviše je povezana sa usponom i padom crkve, s obzirom da je ova institucija u dugom periodu bila nosilac političke moći, a da je uvek pretendovala na upravljanje duhovnim životom čoveka i društva. Zato je borba za očuvanje čistote vere, odnosno borba protiv "jeresi" bila jedan od njenih glavnih zadataka

Tokom celog srednjovekovnog modela kulture postoji demarkaciona linija između "dozvoljenog" i "nedozvoljenog".

U borbi protiv jeresi katolička crkva je odlukom pape Grgura IX 1231/32 ustanovila inkviziciju, službeno nazvanu Inquisitio haereticae pravitatis (Istraživanje jerećke izopačenosti)

30.000 pogubljenih

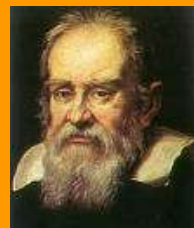
Jan Hus - osporavanje prava Papi da se meša u svetovne poslove

Đordano Bruno - teza o heliocentričnom sisitemu

Galileo Galilej - rotacija zemlje

1485. nadbiskup Majnca uspostavlja prvu sekularnu cenzorsku službu,
1493. godine inkvizicija u Veneciji izdaje prvi crkveni spisak zabranjenih knjiga.
Papa 1501. godine pokušava da ustoliči cenzuru u hrišćanskom svetu, a pošto je pokušaj propao,
Sveta stolica (Pavle IV) 1559. godine izdaje luveni *Index librorum prohibitorum*, zbornik
zabranjenih knjiga obavezujući za sve rimokatolike. Time je proradila najstrašnija mašina za
literarnu tiraniju u katoličkom svetu.

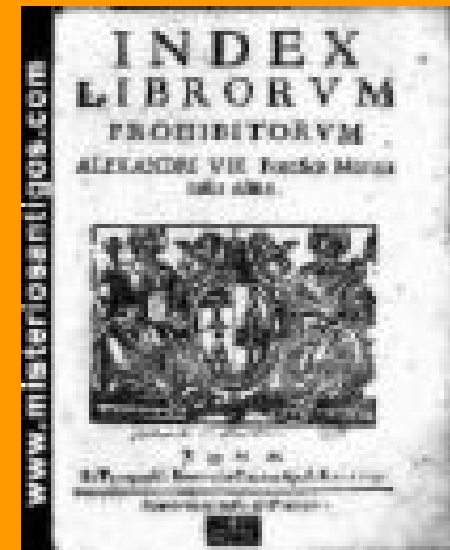
Sam indeks imao je tri dela:

- 1) alfabetski spisak autora čije je celokupno pisanje zabranjeno,
- 2) spisak zabranjenih dela autora koji su inače bezopasni,
- 3) dela čiji je autor nepoznat.

Dodatak Indeksa sadržao je skoro sva postojeća izdanja Svetog pisma. Indeks je objavljen
u celini posle konsultacija na teološkim fakultetima širom Evrope na zatvaranju sabora u Trentu
1564.

Od 1586. cenzorska nadležnost preneti je sa inkvizicije na posebno telo (Index Congregation)
koje je ažuriralo listu zabranjenih knjiga i davalo posebne dozvole za njihovo čitanje u svete
svrhe, pojedinim učenim i pobožnim ljudima

Crkvene cenzorske službe postojale su u Francuskoj do 1774. godine i Španiji do 1834. godine,
a sam Indeks je, doduše u savetodavnoj ulozi, za vernike na snazi i danas.

Henri VIII raskinuo je 1529. odnose sa Papom i sačinio je svoj Indeks zabranjenih knjiga.

Stvaranjem sekularnih država cenzura se seli u ruke države (monarha, vlade), dok crkvena cenzura ima karakter preporuke za vernike

Presudna bitka protiv cenzure odigrala se u Engleskoj u 17. veku kroz borbu protiv Zakona o odobravanju "za sprečavanje zloupotreba u štampanju buntovnih, izdajničkih i nedozvoljenih pamfleta, i za regulisanje izdavanja i štampanja", koji je poništen 1695. godine. Slična situacija bila je i u Holandiji, u kojoj je takođe bila jaka reformacija, dok je ova borba bila znatno duža i teža u Francuskoj i Nemačkoj.

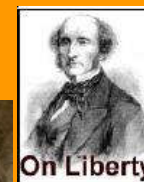
u Francuskoj Deklaracija o pravima čoveka i građanina (1789),
Prvim amandman na Ustav SAD (1791).

U teorijskom smislu u borbi protiv cenzure posebno su značajna dela
Aeropagitika Džona Miltona (1644)

Teološko-politički traktat Baruha de Spinoze (1670).

O slobodi Džona Stuarda Mila

Marksova briljantna kritike cenzure pruske štampe aktuelna i danas.

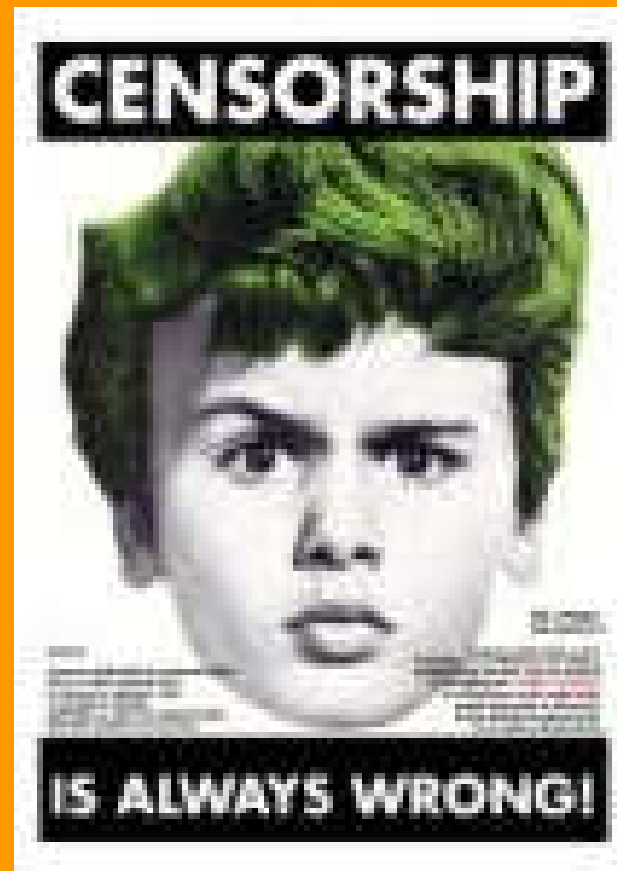

Danas, u većini savremenih društava cenzura se predviđa samo u izuzetnim situacijama, odnosno tretira se kao mera koja se ne koristi u normalnim društvenim okolnostima, već samo kada je društvo u opasnosti i treba da se ukine čim ta konkretna opasnost prođe

JD5

z2

z1

Slide 15

JD5

Evropski sud za ljudska prava u odluci iz jula 1986. godine pravi razliku između privatnih osoba i javnih ličnosti u tom smislu da političari i slavne ličnosti moraju da tolerišu više, kada je reč o javnim komentarima njihovih aktivnosti, nego obični članovi društva. Praksa je, međutim, uz retke izuzetke, upravo suprotna, s obzirom da je većina monarha, predsednika i šefova država zaštićena zakonima koji povredu njihovog ugleda tretiraju kao krivično delo za koje se u nekim zemljama može izreći i smrtna kazna.

John Doe; 14.11.2005.

z1

takođe može biti povod za jedan vid sprečavanja izražavanja mišljenja, odnosno zabranu mirnog okupljanja, demonstriranja i drugih oblika manifestovanja političkog opredeljenja.

zelimir; 31.3.2013.

z2

Dok se nacionalna bezbednost odnosi na sigurnost nacije od pretnji druge nacije njenoj političkoj i ekonomskoj nezavisnosti, suverenitetu i teritorijalnom integritetu, bezbednost države odnosi se na zaštitu određenog političkog sistema, odnosno vlade, od unutrašnje i spoljašnje opasnosti. Poseban slučaj predstavlja pobuna, odnosno zavera protiv vlade ili države. Međutim, u mnogim zemljama se ne pravi razlika između nezakonitog rušenja vlade nasiljem i upotrebe drugih sredstava, tako da je svako ko rečju ili delom zagovara smenu vlade izložen ozbiljnim represalijama.

zelimir; 31.3.2013.

Razlozi za cenzuru

zaštita *prava drugih ljudi* (privatnosti, časti i ugleda, kao i o zaštita od kleveta)

javni interes

nacionalna odnsno državna *bezbednost*

zaštita javnog reda i mira

Zaštita javnog zdravlja

javni moral i običaji zajednice

rasizam i religijska netolerancija

seksizam, odnosno diskriminacija ljudi po osnovu pola

različite forme *propagande* (npr. ratna)

Autorska prava, kao i druge forme *intelektualne svojine*
državne, vojne, službene, poslovne i druge *tajne*.

posebne društvene situacije (vanredno stanje, rat, izborna tišina)

